

FORELESNINGER

SENIORUNIVERSITETET
U3A
BERGEN

HØSTEN 2025

Innholdsfortegnelse

27.08. Per Anders Todal: «Det digitale havariet».....	3
03.09. Ingunn Lunde: «Ukrainas historie: fra østslavisk middelalder til moderne demokrati».....	4
10.09. Jette Christensen: «Demokrati under angrep».....	5
Resymé.....	6
17.09. Halvor Tjønn: «Kvifor Russland aldri vart eit demokrati».....	7
Resymé.....	7
24.09. Randi Rosenqvist: «Norsk psykiatri fra grøft til grøft gjennom 150 år».....	9
01.10. Ingfrid Bækken: «Den Nationale Scene og jugendarkitektur i Bergen».....	10
Resymé.....	10
08.10. Bård Ose: «Bergensrocken».....	13
Resymé.....	14
15.10. Karin Anna Pitmann: «Havbruk er ikke landbruk under vann – hva så?».....	16
22.10. Gunnar Danbolt: «Edvard Munch, Rasmus Meyer og Bergen».....	17
Resymé.....	18
26.11: Bjørn Steinar Meyer «Mødre uten barn – en norsk adopsjonshistorie».....	28
Resymé.....	29
03.12. Trond Borgen: «Julemotiver i billedkunsten».....	31

27.08. Per Anders Todal: «Det digitale havariet»

Milliardar av kroner har blitt brukt på digitaliseringa av norsk skule det siste tiåret, og somme skular kutta ut bøkene heilt. Dette vart gjort utan kunnskap om korleis skjermene påverkar læringa. I desse åra har leseevna og kunnskapsnivået til norske elevar stadig falle. Korleis kunne dette enorme eksperimentet få gå så langt før politkarane byrja å sjå skadeverknadene?

Per Anders Todal er journalist og sakprosaforfattar. Han har skrive ei lang rekke artiklar om digitaliseringa av skulen i Dag og Tid sidan 2014.

03.09. Ingunn Lunde: «Ukrainas historie: fra østslavisk middelalder til moderne demokrati»

I dag gjør vi et dypdykk i historien til Ukraina, et land som er like stort som det er mangfoldig. Vi ser på hvordan Ukraina har vokst fram som en selvstendig stat – og på alle «forhistoriene» til denne staten, fra den østslaviske middelalderen med sentrum i Kyiv, via kosakkstaten på 1600-tallet, nasjonsbygging på 1800- og 1900-tallet, til utviklingen mot moderne demokrati i dagens uavhengige Ukraina. Vi ser på forholdet mellom Ukraina og nabolandene, særlig Polen og Russland, og vi trekker inn den ukrainske halvøya Kryms lange og rike historie.

Ingunn Lunde er professor i russisk ved Universitetet i Bergen og frivillig i organisasjonen Fritt Ukraina. Hennes forskningsinteresser omfatter sosiokulturell lingvistikk, språkpolitikk, østslavisk middelalder, ukrainsk historie og litteratur. Hun har skrevet tre monografier og omkring 60 vitenskapelige artikler, og er redaktør av 12 artikkelsamlinger. Lunde driver aktivt med formidling og er også skjønnlitterær oversetter fra ukrainsk og russisk til norsk.

10.09. Jette Christensen: «Demokrati under angrep».

Jette F. Christensen: Statsviter, analytiker og forfatter, Hun har praktisk erfaring fra politikken med 11 år på Stortinget i henholdsvis Kontroll og konstitusjonskomiteen og Utenriks- og forsvarskomiteen, medlem i Europarådets parlamentarikerforsamling og delegat til FNs generalforsamling.

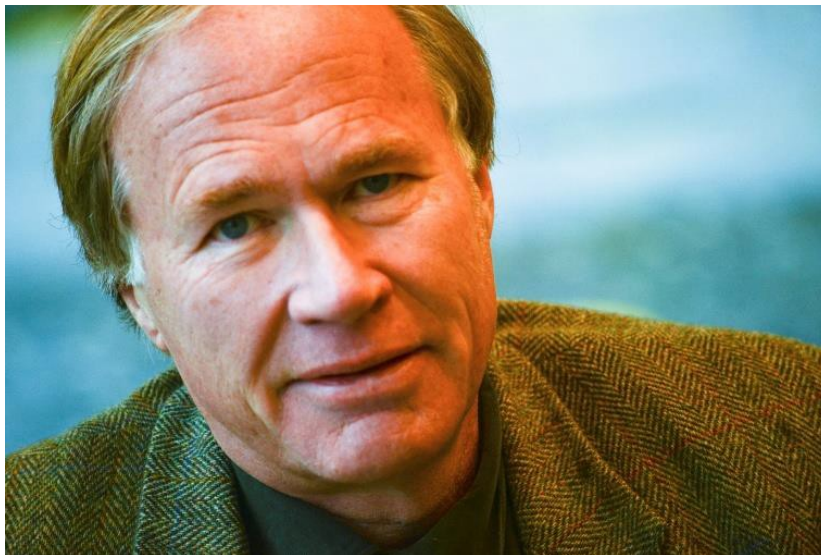
Hennes fagfelt er demokratisk tilbakegang, hvilke sikkerhetspolitiske utfordringer det gir og hvordan demokratier kan bevare seg selv. Hun er forfatter av boken «Demokratiet, det er oss – 10 sårbarheter i verdens beste folkestyre».

Resymé

Skrevet av *Eli Glambek*

Vi fikk høre en tankevekkende og veldig god forelesning av Jette Christensen - tidligere stortingsrepresentant for Arbeiderpartiet. Hennes fagfelt er demokratisk tilbakegang, hvilke sikkerhetspolitiske utfordringer det gir og hvordan demokratier kan bevare seg selv. Hun konstaterte at demokratiet er i tilbakegang i nesten hele verden, med USA som det ferskeste eksempelet. Samtidig er Norge fortsatt verdens mest demokratiske land. Graden av demokrati i et land måles på en rekke indikatorer som handler om hvordan valg gjennomføres, menneskerettighet og individers frihet, regulering og byråkrati, politisk deltakelse, sivile rettigheter og ikke minst hvordan politiske prosesser gjennomføres. Vi har alle et ansvar for å forvalte og styrke våre demokratiske verdier og tradisjoner gjennom å øke bevisstheten om at vi gjennom deltakelse i samfunnet bidrar til å styrke Norges totalforsvar.

17.09. Halvor Tjønn: «Kvifor Russland aldri vart eit demokrati»

På 1990-talet braut den sovjetiske kommunismen saman. Boris Jeltsin - ein mann som ynskte å føra Russland i demokratisk retning - kom til makta. Men ved årsskiftet 1999/2000 peikte Jeltsin ut ein ukjent KGB-mann, Vladimir Putin, til ny president. Under Putin er Russland igjen blitt ein totalitær stat som fører krig mot grannelanda sine.

Kvifor gjekk det slik? Kvifor blei ikkje Russland etter at kommunismen fall, ein demokratisk stat på line med de aller fleste andre statane i Europa? Årsaka må ein søkja i historia. I føredraget *Makta i Russland* - kvifor Russland aldri vart eit demokrati tek forfattar og historikar Halvor Tjønn oss med på ei reise i den russiske historia for å finna årsakene til den katastrofale krigen som no går føre seg i den austlege delen av Europa.

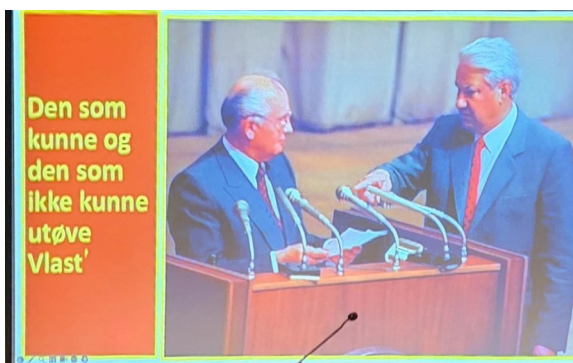
Halvor Tjønn har vore korrespondent for Aftenposten i til saman eit tiår i den tidlegare Sovjetunionen og har skrive fleire bøker om russisk historie.

Resymé

Skrevet av *Anne Helene Falnes Skogland*

Sist onsdag, 10.09, hørte vi Jette Christensen forelese om demokratiets tilbakegang i stadig flere land, og denne onsdagen fikk vi en grundig innføring i **Hvorfor Russland aldri ble et demokrati**. "Vi i Vesten tror at alle tenker som oss og vi blir stadig overrasket når de ikke tenker som oss". Noenlunde slik ordla Halvor Tjønn seg da han pekte på forskjellen mellom øst og vest, eller forskjellen mellom et diktatur og et demokrati. VLAST - er det russiske begrepet for MAK. I Russland handler alt om *makt*. Den som har makten er herskeren. Og herskeren har all makt. Opposisjonen har ingen makt. Makt er eiendom.

Den som har makt eier hele landet og den som har makt blir respektert. Hvorfor ble det slik? Tjønn trakk den historiske linjen fra middelalderen da Russland og Ukraina var en "vikingstat" med klare demokratiske innslag, men da de i 1237 ble angrepet av mongolene, ble en motmakt dannet i Moskva. Tsaren hadde all makt, adelen var eiendommen til tsaren, adelen eide bøndene. Da Lenin tok makten i 1917 styrte også han eneveldig. Da Stalin kom til makten i 1922, tok han livet av hele eliten i kommunistpartiet og myrdet som vi vet, flere millioner mennesker i løpet av sin regjeringstid. Likevel, den dag i dag er Stalin fortsatt populær, ikke minst fordi han etter andre verdenskrig la halve Europa under seg. I 1985 ble Gorbatsjov leder. Han ble regnet for å være et anstendig menneske, men fordi han ikke utøvde eneveldig makt, kollapset det sovjetiske imperiet. Gorbatsjov ble avsatt i 1991 og fikk ingen takk for å ha gitt russerne friheten. Fordi, mente Tjønn, Gorbatsjov kunne ikke utøve makt. Jeltsin ble den sterke herskeren på 1990-tallet. I 1999 overtok Putin. Han tenker som de tidligere tsarene. Han *ermakten* og nettopp derfor blir han grenseløst beundret av folket. Putin anerkjenner ikke den vestlige orden. Han ønsker en eneveldig stat og en ekspanderende stat. I 2008 gikk han til krig mot Georgia og i 2014 invaderte han Krym og Donbas. Deretter fulgte han opp med fullskalakrig mot hele Ukraina i 2022. Vil denne krigen ta slutt? Ifølge Tjønn må vi forholde oss til at Putin ikke ønsker at denne krigen skal ta slutt. Han pekte også på flere andre momenter: Norge burde ha gitt mer støtte til Ukraina i den tidlige fasen av krigen, de vestlige landene er ikke konsekvente i sin fordømmelse. De fortsetter blant annet å handle med Russland. Og hva skjer i nord? Hva med Svalbard? Hva med Nordflåten som er Russlands "knyttneve". Skjønner vi hva som egentlig skjer hos vår desidert viktigste nabo? "Vi må ta inn over oss at vi er i krig. Putin er ikke bare i krig med Ukraina, men med hele Vesten" avsluttet Tjønn.

24.09. Randi Rosenqvist: «Norsk psykiatri fra grøft til grøft gjennom 150 år»

Randi Rosenqvist er psykiater med 50 års fartstid, i stor grad innen sikkerhetspsykiatrien, rettspsykiatrien og fengselspsykiatrien. Ga ut boken *Mitt liv, Mitt fag, Tung psykiatri - sviket mot de sykeste* høsten 2024. Hun har i mange år vært opptatt av at mye er blitt bedre i psykiatrien, pasientautonomi er blitt en sentral verdi. Men de de sykeste, de som ikke evner en autonom tilværelse, får for liten hjelp.

***Forelesningen ble avlyst.
Er satt opp på nytt 18.03.2026.***

01.10. Ingfrid Bækken: «Den Nationale Scene og jugendarkitektur i Bergen»

Jugendstilen, ofte også kalt art nouveau, oppsto i Europa på 1890-tallet, som en reaksjon på historismens stilidealer. Det var et forsøk på å skape en ny stil for en ny, moderne tid, og stilen preget både arkitektur, kunsthåndverk og billedkunst en kort periode rundt 1900. Til Norge kom stilen rundt 1900 og varte frem mot 1910. Et av Norges hovedverk i jugendstil/art nouveau er Den Nationale Scene på Engen, tegnet av arkitekt Einar Oscar Schou. Men rundt omkring i byen finnes også en rekke andre bygninger preget av jugend. Flere arkitekter tok i bruk stilen i større eller mindre grad. Foredraget vil se nærmere på jugendarkitekturen i Bergen og dens arkitekter, med hovedfokus på teaterbygningen. Ingfrid Bækken er kunsthistoriker, med fokus på arkitekturhistorie og en hovedfagsoppgave om arkitekt Schous art nouveau-arkitektur. Hun har skrevet lokalhistoriske artikler om ulike tema. Til daglig jobber hun som rådgiver på Bergen byarkiv.

Resymé

Skrevet av *Anne Helene Falnes Skogland*

I går, onsdag 1. oktober, tok Ingfrid Bækken oss med på en tørrskodd og lærerik byvandring, en digital byvandring. Turen begynte ved Den Nationale Scene, byens stolthet, hvor vi fikk en grundig gjennomgang av bygget både utvendig og innvendig. DNS er et hovedverk blant jugendbygg i Norge, tegnet av arkitekten Einar Oscar Schou (1877-1966) og åpnet i 1909.

Jugendstilen - den nye stilen - som avløste historismen på slutten av 1900-tallet og frem til ca. 1914, fikk ulike navn i ulike land. I Tyskland og Østerrike ble den kalt for *jugend*, i Frankrike og Belgia *art nouveau*, i Spania *modernismo* og i Italia *stile floreale*. Norge fikk sin egen variant av stilen, *dragestilen* med norske elementer. Nå skulle historisme-stilens kopiering av gamle stilarter bort og en ny og frisk arkitektur vokse frem. Med utgangspunkt i inspirasjon av naturens former, kunne den fremstilles noen ganger helt naturtro, eller i en mer abstrakt naturalistisk linjeføring. Stilen utviklet seg ulikt i de forskjellige land, men hadde likevel en del fellestrekk som for eksempel dekor med slyngende ornamenter av blomster og dyremotiv. Fasaden kunne ofte være en kombinasjon av rustikk og glattpusset mur med innslag av geometriske former som utsmykningsdetaljer. Et annet særtrekk for jugendstilen var også å benytte seg av asymmetri i utformingen, ofte gjennomført på svært subtilt vis. Begrepet *gesamtkunstwerk* ble gjerne brukt om den nye stilen. Alt skulle henge sammen og danne et hele; arkitektur, interiør, møbler og belysning. Arkitekt Schou tegnet selv det meste i teateret, interiørene, møblene og lysekronene. Jugendstilen ble ikke veldig utbredt i Norge. Det var byggekrakk i landet tidlig i det 20-århundre og følgelig liten byggeaktivitet. Unntaket er Ålesund som på grunn av bybrannen i 1904 fikk en helt "ny by" i jugendstil og fikk således en av Europas mest konsentrerte samling av jugendarkitektur på et område. Likevel, til tross for liten utbredelse av stilen her i landet, har vi noen flotte jugendbygg i Oslo og Trondheim, men også i Bergen. Foruten arkitekt Schou var det flere andre bergensarkitekter som tegnet jugendbygg i Bergen, som Daniel Muri (1879-1957), Egill Reimers (1878-1946), Jens Zetlitz Monrad Kielland (1866-1926) og Schak Bull (1858-1956). I løpet av byvandringen fra teatret til Kalfarli og deretter tilbake til sentrum, fikk vi se mange ulike eksempler på jugendboliger med ulik utforming og med flotte og spennende

dekordetaljer. Det var for eksempel bygg med hettelignende takkonstruksjoner, vinduer som var typiske for jugendstilen, de var gjerne smale og tredelte, men bundet sammen av en bue og satt rett inn i veggen. Vindusrutene hadde ofte store felt nederst og flere småruter i øverste felt.

"Det er mye spennende å se i byen vår, spesielt hvis vi husker på å løfte blikket", avsluttet Ingfrid Bækken den spennende byvandringen.

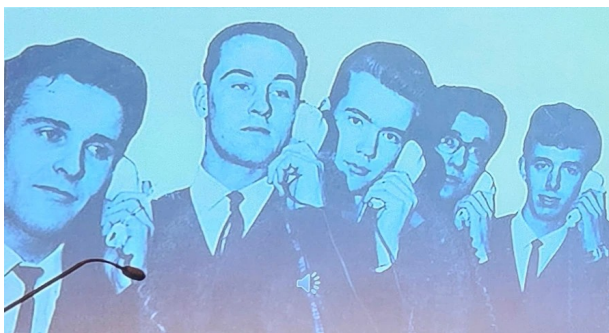
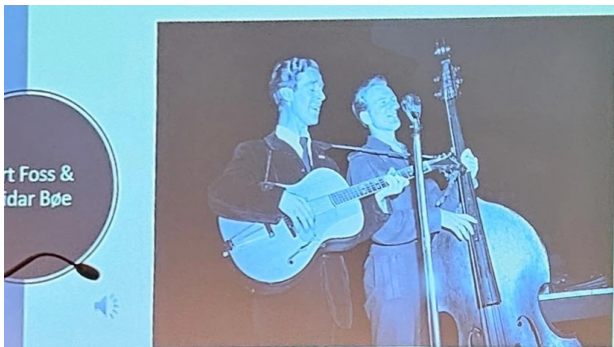
08.10. Bård Ose: «Bergensrocken»

Bård Ose (født 24. juni 1960 i Kristiansand, oppvokst i Bergen) er en norsk musikkjournalist og forfatter. Ose har skrevet bøker om Vinskvetten, The Beatles, The Rolling Stones og pop- og rock-musikk fra Bergen, samt vært medforfatter av Norsk pop & rock leksikon. Han er en av programlederne for radioprogrammene P.I.L.S og Radio Rock som går på NRK P1, samt programleder for Re60 og Gammelnorsk på NRK P1+. Han har også vært programleder for TV-programmet Førkveld på NRK1 og NRKs distrikts sendinger i Hordaland, og bidragsyter til radioprogrammet Stjernepose på NRK P13. I 2007 laget Ose og Finn Tokvam en serie i radioprogrammet Norgesglasset, kalt Vår daglige Beatles, der de spilte samtlige Beatles-låter i kronologisk rekkefølge. Før Ose ble NRK-medarbeider, var han kulturjournalist i Bergensavisen.

Resymé

Skrevet av *Eli Glambek*

Onsdag 8. oktober ble medlemmene i Senioruniversitetet u3a invitert med på tur langs «memory lane» med en Bård Ose i storform. Nær 400 entusiastiske tilhørere fikk være med fra Bergensrockens spede begynnelse, i følge Ose allerede på slutten av 30-tallet da det hele startet med Bergen Munnspillorkester som i starten øvde i et pissoar på Verftet. Kurt Foss og Reidar Bøes samarbeid startet allerede her, og de fikk fra slutten av 40-tallet stor suksess under navnet Radiofantomene. Gjennom to timer ble vi tatt med gjennom en reise gjennom en viktig del av Bergens nyere kulturhistorie frem til 1980, der Bård Ose viste hvordan Bergen gjennom disse ca. 40 årene både var banebrytende og toneangivende innen norsk populærmusikk. Bergen lå alltid et godt hestehode foran resten av landet, og hentet inspirasjon og ideer bl.a. fra England og USA og kombinerte dette med nasjonale elementer. Bruk av hardingfele er eksempel på dette. Ivar Medaas sjokkerte Oslo da han på begynnelsen av 60-tallet både snakket «landsmål» og brukte hardingfele på revyscenen i hovedstaden.

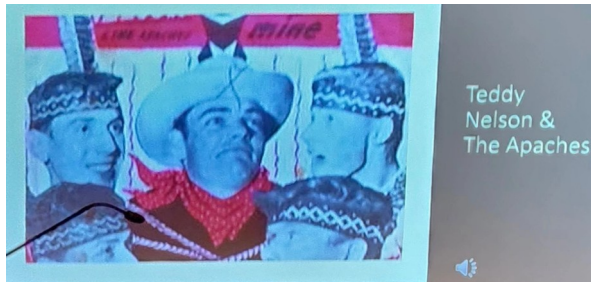
Vi fikk et gjensyn med både Rune og Helge i The Stringers, Rhythmic Six og andre populære band fra slutten av 60-tallet, gjennom countryens gjennombrudd med bl.a. Lillian Askeland, Clive Scott, datteren Claudia og Teddy Nelson, og til fremveksten av folkrocken der Rune Walle, Erik Moll og Hole in the Wall var i front. Oppsetningen av musikalen «Hair» i 1970 var på mange måter et musikalsk vendepunkt i Bergen - mange av de som medvirket har vi senere møtt igjen i mange musikalske sammenhenger.

Strilekulturen med Salhuskvintetten, Ivar Medaas og Johannes Kleppevik fikk vi også et gjensyn/-hør med. Vi fikk innblikk i den viktige rollen bandet Saft med bl.a. brødrene Thue spilte utover 70-tallet, ikke minst evnen og viljen til å eksperimentere med

å blande ulike sjangre slik de bl.a. gjorde i samarbeidet med felespilleren Sigmund Bernhoft Osa.

De to timene gikk som en røyk, ikke minst takket være Bård Oses levende og engasjerte formidling av denne delen av vår lokale musikkhistorie, med en fin blanding av bilder, historiefortelling og musikalske eksempler.

15.10. Karin Anna Pitmann: «Havbruk er ikke landbruk under vann – hva så?»

Havbruk har vokst enormt de siste 40 årene, men mange er bekymret for utviklingen og fiskevelferden. I motsetning til landbruk, vet vi ofte ikke når fisken er helt frisk, noe som hemmer veksten i oppdrettsnæringen. Til tross for landbruksmodellens bidrag, har vi nådd en grense for hvor langt denne tilnærmingen kan ta oss. Det handler om dyrene. De grunnleggende forskjellene mellom landbruk og havbruk viser at vi trenger nye industrielle standarder som passer et globalt marked, med fisken i sentrum. Hvordan dette kan oppnås, både i forvaltning og på skolebenken, vil foredraget gi innsikt i. Professor Karin Pittman er ansatt ved Institutt for biovitenskap, UiB og har fiskehelse som et sentralt forskningsfelt. Hun har revolusjonert fiskehelse med sin oppfinnelse, Veribarr™ - en skalerbar teknikk for å måle immunbarrierer. Dette førte til etableringen av Quantidoc AS, som bruker teknologien globalt for å forbedre fiskehelsen. Quantidoc har mottatt prestisjetunge priser som Global Aquaculture Alliance Innovation and Leadership Award. Pittman har også vunnet Hordaland fylkeskommunes oppfinnerpris, Thon nasjonalprisen for fremragende undervisning, vært Canadas konsul til Norge, og bidratt til etablering av kommersiell kveiteoppdrett. Hun har også en variert bakgrunn som librettist, idéskaper, radiovert og turistguide, og har publisert vitenskapelig siden 1982.

22.10. Gunnar Danbolt: «Edvard Munch, Rasmus Meyer og Bergen»

GUNNAR DANBOLT (f. 1940), er professor i europeisk kunsthistorie ved Universitetet i Bergen. Han har skrevet en rekke bøker og artikler om maleri og skulptur fra antikken, middelalderen og renessansen, og om moderne kunst, kunstteori, kunsthåndverk og barnekultur.

Danbolt mottok i 2000 Meltzers Høyskolefonds Forsknings - og Formidlingspris. Utnevnt i november 2007 til Ridder av 1. Klasse av St. Olavs Orden for sin kunstformidling. Mottatt Per Sivleprisen, mai 2010, for bruk av nynorsk målføre i sin bok om Norsk Kunsthistorie.

Fra høsten 2003 til 2015 laget han sammen med Nina Skurtveit radioprogrammet Kunstreisen på NRK P2, der de har tatt for seg eldre og nyere kunst i samlinger og utstillinger i Europa og USA.

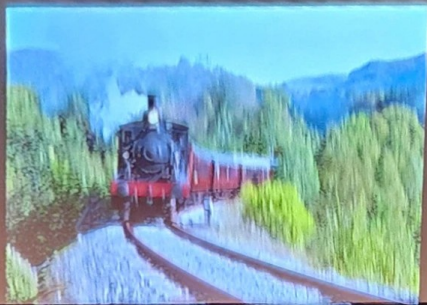
Fra 2010 er Gunnar Danbolt emeritus, men er fremdeles aktiv som foredragsholder og foreleser i mange sammenhenger.

Foredraget handler om Munchs utstillinger i Bergen, og de elendige kritikker han fikk av BT, BA og Morgenavisen, og hvorfor man likte hans kunst så dårlig før ca. 1910. Men så dukket Rasmus Meyer opp og begynte å kjøpe av ham – og det i store mengder. Slik sett vil dette handle både om Munchs kunst og om Rasmus Meyers store plan om å lage en kunstsamling som dekket norsk kunst fra J. C. Dahl til Munch. Men også om den tragedie som rammet Rasmus Meyer rundt 1915. Og i tillegg om Bergens-brannen i 1916, som nesten kom til å ramme Bergen kunstforening og den utstilling Munch skulle ha der i 1916. Og som han også hadde.

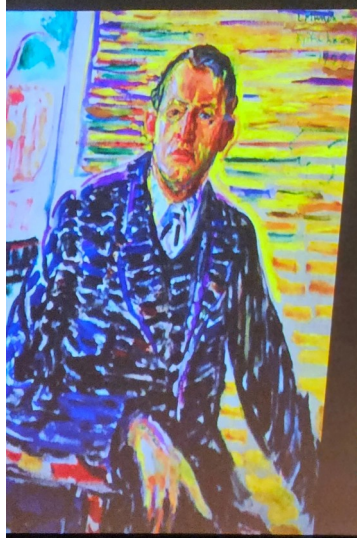
Resymé

Skrevet av *Anne Helene Falnes Skogland*

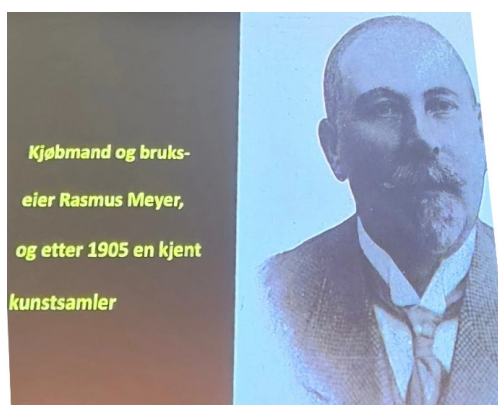
r Alver Gløersen refererer en samtale hun
le med Edvard Munch om hans mange
reiser til Bergen med nattoget

det han vanskelig kunne snakke med

Edvard Munch
Selvportrett på
Klinikk (1909)

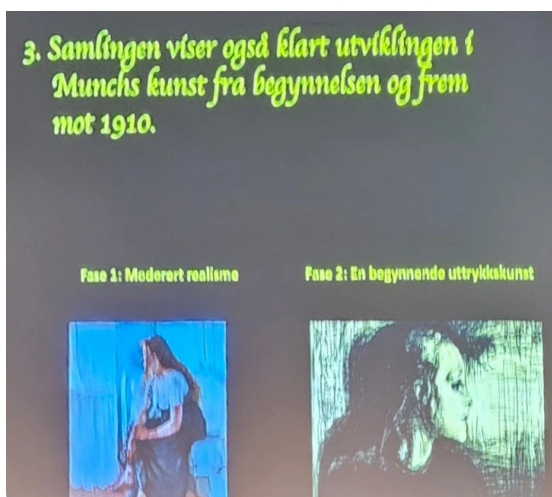

Kjøbmand og bruks-
eier Rasmus Meyer,
og etter 1905 en kjent
kunstsamler

Det er en like stor glede hver gang Gunnar Danbolt deler av sitt enorme kunnskapshav. Onsdag, 22.10, fikk vi høre om Edvard Munch sitt forhold til Bergen. Det er ikke skrevet så mye om dette, men i 1956 gav kunsthistorikeren Inger Anne Gløersen (1892-1982) ut boken *Den Munch jeg møtte*. Som kjent ble Munch sine kunstverk rasket ned på ganske lenge. Han ble både av skjønnere, kritikere og også av publikum betraktet som en slurvet kunstner som verken kunne tegne eller male. Den gjengse oppfatningen var jo at kunsten skulle forskjønne og opphøye betrakteren. Munchs motiver av melankoli, angst og død falt helt gjennom, sammenlignet med for eksempel Düsseldorfmalerne Adolph Tidemand og Hans Gudes naturskjønne og bonderomantiske motiver. Men, flere malere av Munchs samtid fikk også gjennomgå, blant andre Christian Krohg, for sine realistiske hverdagsmotiver som for eksempel *Sovende mor* og *I baljen*.

I 1895 fikk Munch anledning til å holde en separatutstilling i Bergen. Separatutstillinger var ganske uvanlig på den tiden og derved også ganske eksklusivt. Deler av Livsfrisen ble stilt ut, blant andre *Aften på Karl Johan*, *Melankoli* og *Kvinnen i tre stadier*. Utstillingen ble ingen suksess, tvert imot, kritikken haglet og ikke et eneste bilde ble solgt. Men - noen så hva andre ikke så i Munch sine bilder, blant andre Henrik Ibsen. Han skal visstnok ha blitt inspirert av *Kvinnen i tre stadier* da han skrev *Når vi døde vågner*.

Til tross for dårlig kritikk, likte Edvard Munch seg godt i Bergen og fikk der en god venn, Sigurd Høst, som underviste på Bergen Katedralskole. Munch likte å reise med nattog, og dro flere ganger til Bergen for å snakke med Høst en hel dag, for så å dra tilbake til Oslo neste kveld. I 1909 fikk Munch stille ut hos Blomqvist. Denne utstillingen ønsket Bergen Kunstforening å få til Bergen. Rasmus

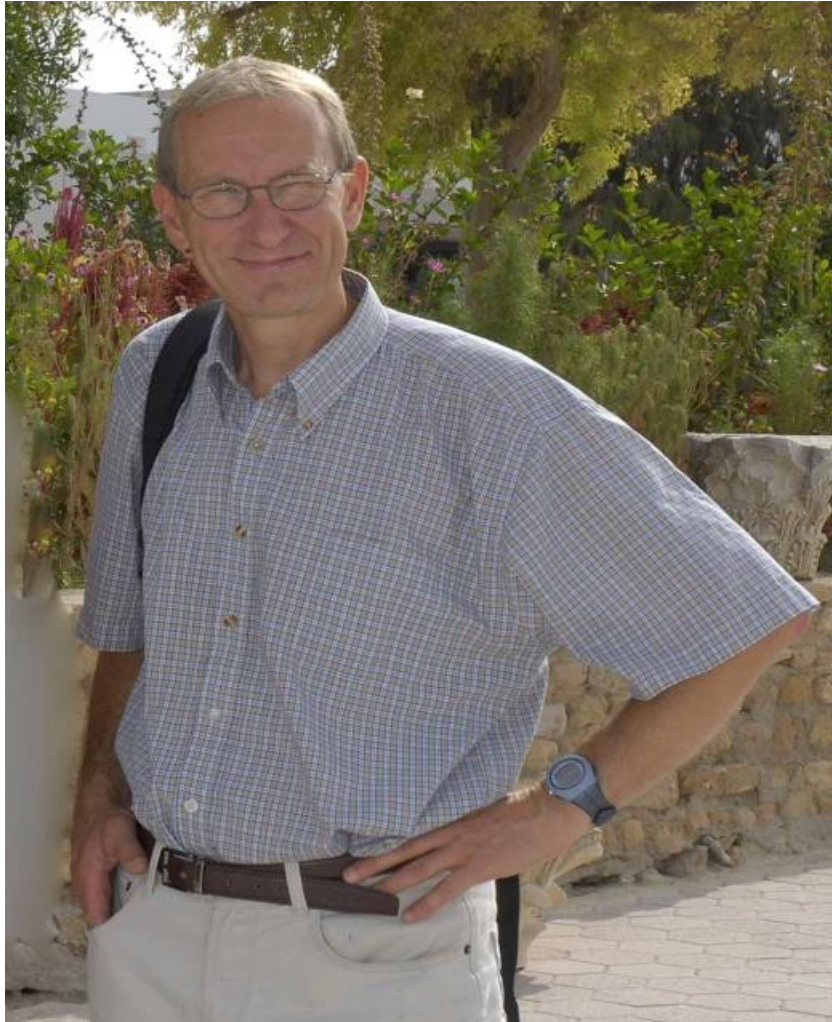
Meyer (1858-1916) som på den tiden var en vellykket forretningsmann og kunstsamler, ønsket å kjøpe flere bilder. Han var blitt kjent med Munch og hans kunst gjennom deres felles venn Sigurd Høst. Rasmus Meyer likte å kjøpe flere bilder av samme kunstner, slik at man kunne følge kunstnerens utvikling. Meyer var av Sigurd Høst og andre rådgivere, anbefalt å slå til raskt, fordi nå i 1909, var holdningen til Munchs kunst endret. Stadig flere hadde begynt å få øynene opp for kvaliteten i hans kunst. Rasmus Meyer fortsatte å kjøpe bilder av Munch, og samlingen økte til totalt 32 malerier og 105 grafiske blad.

Året 1916 ble et merkeår. Da hadde Munch en ny utstilling i Bergen. Rasmus Meyer døde det året, og Bergen ble rammet av den store bybrannen. Munch malte flere motiver fra Bergen. Det var interessant å få se skisser av Bergen før, under og etter brannen. Munch skal visstnok ha vært svært fascinert av brannen. Skissene ligger i Munch-museet. Der finnes også skisser som Munch utarbeidet til utsmykningen av hallen i Bergen Børs. Som kjent var det Axel Revold som fikk oppdraget.

Munch fikk ikke mange offentlige utsmykningsoppdrag. Unntaket var aulamaleriene til Universitetet i Oslo, utført i 1916. Han har også dekorert Freiafrisen som henger i Freiasalen i Freiafabrikken i 1923.

Munch skal ha likt Bergen så godt at han skal ha uttalt noe som at: «Bergen er den eneste verdensbyen i Norge. Kristiania er bare en stor landsby».

29.10. Anders Lundberg: «Naturen i Bergen - fra middelalderens klosterhager til naturmangfold uten like»

Anders Lundberg er pensjonert professor i geografi ved Universitetet i Bergen, nå forfatter og naturfotograf på heltid. I foredraget tar han oss med inn i Bergens fantastiske natur, fra sentrum til Gullfjellet. Vi skal besøke Bergens dype skoger, flotte vann og vassdrag, og selvsagt skal vi en tur til Vidden for å se hva som foregår med naturen der. Historiene og bildene er hentet fra hans nye bok "Bergen, naturligvis!", som har høstet strålende kritikker, bl.a. med seks av seks mulige hjerter i Bergens Tidende.

Resymé

Skrevet av *Anne Helene Falnes Skogland*

Klosterplantene

- Munkane var praktisk anlagt
- Kunnskap om planter og delra bruksområde
- Medisinplanter
- Matplanter
- Krydderurter

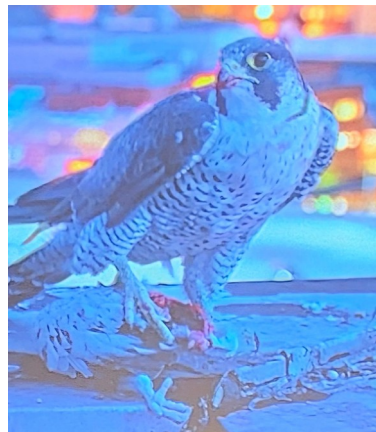

Etter Reformasjonen

- Kunnskapen om ville planter blei ført vidare av kloke koner
- Svaneapoteket – landets eldste, etablert 1595
- Johan Carl de Besche, apotekar frå København, ein av Linnés studentar, overtok Svaneapoteket i 1752
- 1793: Svaneapoteket anlegg urtehage, Maartsmannshaven, for dyrking av medisinske urter
- Haukeland sykehus, grunnlagt 1912
- Lenge levde folkemedisinen og skulemedisinen side om side

I forelesningen fikk vi et dypdykk i Bergens flora og fauna. Anders Lundberg, pensjonert professor i geografi fra Universitetet i Bergen, har skrevet boken *Bergen, naturligvis!*, og med den som utgangspunkt fikk vi presentert flotte bilder og I forelesningen fikk vi et dypdykk i Bergens flora og fauna. Anders Lundberg, pensjonert professor i geografi fra Universitetet i Bergen, har skrevet boken *Bergen, naturligvis!*, og med den som utgangspunkt fikk vi presentert flotte bilder og fortalt historier om spesielle naturopplevelser i byens nærområder. Blant annet ble vi fortalt at Norges eldste edellauvskog ligger bak Domkirken, og at den har eksistert i ca. 800 år. Nærbilder av medisinplanter som hadde overlevd middelalderens klosterhager, som for eksempel mesterrot og kjærvel, ble også presentert. Spennende var det å se bildet av vandrefalken på fylkesbyggets tak, som ved sin super hastighet og grådighet regulerer byens duebestand. Birøkting foregår på taket av Grieghallen, og resultatet er honningen, GRIEG BEES, som kan kjøpes i Grieghallens resepsjon. Tusenvis av bjørkefink holder til i Nygårdsparken, og på byfjellene kan man møte på sjeldne dyr og fuglearter som ikke hører til på Vestlandet, som for eksempel en tiur. Et ikke u dramatisk møte med en tiur-hann ble livaktig beskrevet av foredragsholderen. Det var nok et møte han aldri glemmer. Det er ganske utrolig hva man kan oppleve i og omkring byen vår, men da må man helst stå tidlig opp om morgenen.

05.11. Anine Kierulf: «Ytringsfrihetens begrunnelse og begrensninger»

Anine Kierulf, f. 03. mars 1974 er førsteamanuensis i jus ved Institutt for offentlig rett og fagansvarlig for statsforfatningsrett ved Universitetet i Oslo. Hun er også spesialrådgiver i Norges institusjon for menneskerettigheter.

Anine Kierulf er en sentral forsker innen konstitusjonell rett, menneskerettigheter og ytringsfrihet i Norden. Hun har bred erfaring som advokat, dommer, rådgiver for Europarådet og som senioradvokat hos advokatfirmaet Schjødt. I doktoravhandlingen sin tok hun for seg domstolenes prøvingsrett og demokratiske rolle. Hun ledet det offentlige utvalget som vurderte utfordringer for ytringsfriheten i akademia i 2021-2022.

Resymé

Skrevet av *Eli Glambek*

Onsdag 5. november var dyktige Anine Kierulf hos oss og snakket om ytringsfrihetens begrunnelse og begrensninger.

Anine Kierulf gikk innledningsvis inn på hva ytringsfrihet er og at den i utgangspunktet beskytter både innhold og form. Det betyr at også handlinger er beskyttet, jf. både demonstrasjoner og motdemonstrasjoner. Ytringsfriheten trenger beskyttelse ut fra hensyn til autonomi og fri meningsdannelse, sannhetssøken og demokrati, og den er nedfelt i Grunnloven og internasjonale konvensjoner.

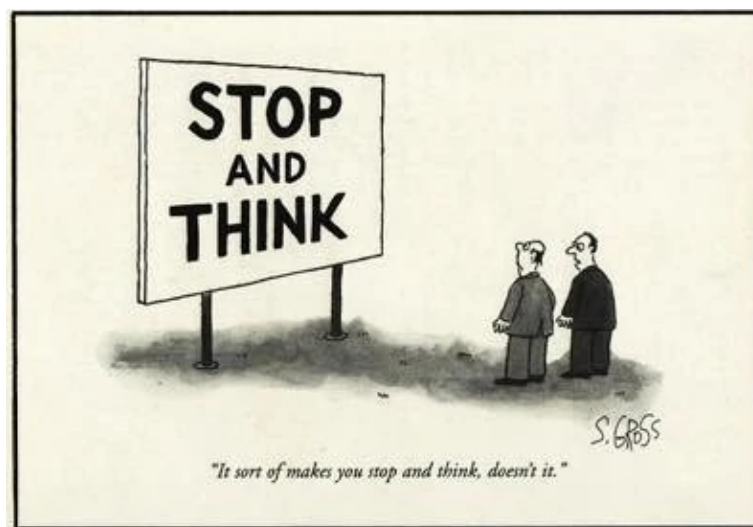
For å fastlegge om en ytring er vernet eller ikke, må den fortolkes. Utgangspunktet for fortolkningen vil være «slik den alminnelige tilhører vil oppfatte utsagnet ut fra den sammenheng det ble fremsatt i». Her får den antatte intensjon betydning.

Ytringsfriheten har visse begrensninger, både rettslig og sosialt, f.eks. ærekrenkelser, taushetsplikt, opphavsrett, lojalitetsplikt i arbeidsforhold. En annen grense trekkes mot straffbare ytringer. Når det gjelder tolkning av sistnevnte, gjelder forsiktighetsprinsippet og smakløshetsmarginen.

Kierulf viste også til tre utfordringer i kommunikasjon som har betydning når vi skal tolke meningsytringer – oss selv (fornuft vs følelser, kognitive skjevheter mm), redigerte medier (konfliktorientering og spissede/polariserende oppslag, «klikk») og oss + internett (når samfunnssamtalen vår flytter seg «fra gata til data»).

En fjerde utfordring er at vi er på vei fra statsmakt til plattformmakt med spredning av løgn vs. spredning av sannhet, desinformasjon, påvirkningsoperasjoner og utnyttelse av sårbarheter for å nevne noe.

Kierulf reflekterte også over hva vi kan gjøre for å reversere den uheldige utviklingen. Hennes svar var at vi må i større grad tolke folk velvillig, forstå, men likevel holde fast på viktige prinsipper - og være villig til å nyansere. Humor kan hjelpe godt på, og vi bør alle trene oss på å tåle litt mer og ikke la oss krenke så lett.

12.11. Anja Salzmänn: «Den nye medievirkeligheten»

Anja Salzmänn er ansatt som postdoktor ved Institutt for informasjons- og medievitenskap, UiB og har ekspertise innen forskning på adopsjon av komplekse sosio-tekniske systemer av samfunnsrisikogrupper og i å anvende strategier og metoder i «European Policy Framework Responsible Research and Innovation»(RRI). Hun er aktivt engasjert i offentlige debatter om digitalisering i norske utdanningsinstitusjoner, AI og etikk samt samfunnsmessige konsekvenser av dataveiledning og digitale (ikke-)menneskesentrerte teknologier. For tiden er hun spesielt interessert i spørsmål om ansvarlig utvikling og bruk av *ønskelige AI-teknologier i utdanning* som er menneskesentrert, økologisk bærekraftig og fremmer sosial rettferdighet. Hun er også interessert i implikasjoner av økende, rask og kaotisk digitalisering på journalistikk, offentligheten og demokratiet.

Resymé

Skrevet av *Eli Glambek*

12. november hadde vi besøk av Anja Salzmänn som med overbevisning og innsikt ga oss kunnskap om et svært aktuelt tema, nemlig kunstig intelligens, kreftene som kontrollerer dette og de konsekvenser dette har på individ og samfunn. Omtale av begge to ligger på vår hjemmeside.

Anja Salzmänn var innledningsvis innom kapitalismens utvikling fra industrialiseringen med fremveksten av lønnsarbeid på 1800-tallet og frem til i dag. I utgangspunktet var handlet det om forholdet mellom arbeid og kapital der kapital ble brukt til å skaffe produksjonsmidler og råvarer og å lønne arbeidstakere som kompensasjon for å benytte seg av deres arbeidskraft. I våre dager har forskere satt merkelappen «overvåkingskapitalisme» der det bl.a. stilles spørsmål om hvem som egentlig drar nytte av den nye kunnskapen som genereres med den nye teknologien.

Shoshana Zuboff ble trukket fram som en særlig viktig forsker i denne sammenhengen. Hun beskriver en ny parasittær økonomisk logikk der menneskelig atferd anses som fritt tilgjengelig råmateriale for hemmelige kommersielle praksiser der data om oss er det som skaper verdi. Produktiv kraft (arbeid) erstattes med data om menneskelig atferd. Uten at vi ser det fører dette til konsentrasjon av rikdom, kunnskap og makt, at demokratiske prinsipper undergraves og at det frie markedet undergraves.

Ved hjelp av alle disse dataene lages det digitale profiler av oss og dataen selges på et stort og usynlig marked der de utgjør råmateriale for den digitale reklameindustrien. De fleste av oss er ikke klar over omfanget av disse dataene, men noen handler om våre personlighetstrekk, interesser, svakheter, utdanningsgrad, kredittkortbruk, helsestatus, kjønn, seksuell legning, bevegelsesmønstre, familie osv.

Sporing, profilering og påvirkning ved bruk av internett og tilstedeværelse på sosiale plattformer skjer i sanntid, altså hele tiden når vi er pålogget. Alle interaksjoner mellom mennesket og maskin trigger en enorm dataflyt mellom kommersielle aktører som i stor grad eksponerer våre preferanser på ulike områder for disse aktørene. Dette gjør oss sårbare for målrettet påvirkning.

Da generativ kunstig intelligens ble tilgjengelig for alle var dette en digital-historisk milepæl som endrer menneske-maskin interaksjonen. Allerede for et år siden var det mer maskin-produsert enn menneske-produsert innhold på nettet og vi ser at syntetisk medieinnhold akselererer. «AI slop» (innhold med lav kvalitet og feil) øker fordi mer generisk og skjemamessig innhold etter hvert erstatter innhold laget av mennesker. Konsekvensene for samfunnet på lang sikt er foreløpig uvisst.

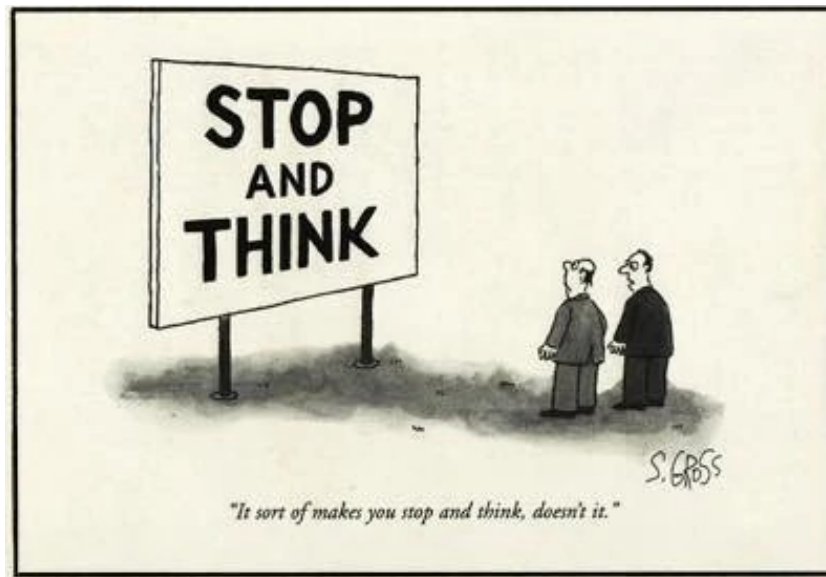
I basisteorien til KI finner vi nytt vokabular og ny tenkning med begreper som er hentet fra kybernetikk (Wiener). Gjennom en kybernetisk forståelsesmodell oppløses forskjellen mellom menneske og maskin.

Internett ble privatisert i 1996 og eierne er ikke ansvarlige utgivere av det som publiseres, men er «nøytrale formidlere». Dermed har de heller ikke ansvar for det som publiseres på deres plattformer. Data blir betegnet som «den nye oljen» og digitale plattformer ses på som «ekstraktive apparater» - altså noe som «henter ut».

Sosiale plattformer er optimalisert for kommersielle formål og er kybernetiske, algoritmisk styrte systemer. Det viktigste er at systemene flyter, om det er sannhet eller løgn som flyter spiller ingen rolle. Facebook og Snapchat er de mest populære sosiale plattformene i Norge. TikTok er den mest avhengighetsskapende.

Sosiale medier er mer enn teknologi: «Hver gang du åpner en app for sosiale medier, sitter det på den andre siden av skjermen tusen mennesker som får betalt for å sørge for at du blir værende der.» (Tristan Harris). Det er vi som er verdien i dataøkonomien og som gjør eierne rikere og rikere.

Avslutningsvis reflekterte Anja Salzmänn over om det er noe som kan gjøres for å snu en utvikling som er skadelig for både samfunn og individer. Hennes viktigste råd var: Regulere! Regulere! Regulere! Vi får håpe våre politikere lytter – og tør å sette grenser.

19.11. Asle Toje: «Stormaktspolitikken og Norge: Lille land, hva nå?»

Asle Toje (f. 1974) er tidligere forskningssjef ved Norsk Nobelinstitutt i Oslo, og nåværende medlem av den norske Nobelkomiteen. Etter å ha avlagt doktorgrad i internasjonal politikk i Cambridge (2006) har Toje forelest og undervist ved universiteter i Norge og andre land. Blant hans vitenskapelige arbeider er *Will China's Rise Be Peaceful?* (Oxford University Press, 2018) *America, the EU and Strategic Culture* (London, Routledge, 2008) og *The European Union as a Small Power* (London, Macmillan, 2010). Toje er spaltist og en ofte brukt kommentator i internasjonale medier.

26.11: Bjørn Steinar Meyer «Mødre uten barn – en norsk adopsjonshistorie»

Da Bjørn Steinar Meyer og familien flyttet til Mysen i Indre Østfold, fikk han snart en skjult familiehistorie i fanget: Hans tante Ingrid fra Bergen ble i 1951 gravid med en gift mann og dro i all hemmelighet til Mysen for å føde og for å gi bort barnet. En enslig mor hadde små muligheter for å oppdra et barn. Det å få barn utenfor ekteskapet, var dessuten en stor skam som rammet både barnet, moren og familien. I boken «Mødre uten barn, fra adopsjonens ukjente historie», skildrer og avdekker Meyer en hjerteskjærende historie med forgreninger til hele landet, noe vi får høre mer om i foredraget. Bjørn Steinar Meyer (f. 1950 i Bergen) har gjennom mer enn 40 år virket som journalist og redaktør i aviser som Hardanger Folkeblad, Østfold-Posten, Nationen, Dagbladet, Arbeiderbladet/Dagsavisen og Smaalenenes Avis. Han har bl.a. også skrevet «Førerkvinnen», biografien om Olga Bjoner, «Riksrøya», hun som startet bondekvinnebevegelsen, men som under krigen sto i spissen for Nasjonal Samlings Kvinneorganisasjon.

Resymé

Skrevet av *Anne Helene Falnes Skogland*

Forfatter og journalist Bjørn Steinar Meyer foreleste om adopsjon av uønskede barn i Norge. Han har skrevet boken *Mødre uten barn - en norsk adopsjonshistorie*.

Det var sterkt og vondt å høre om skjebnen til kvinner som på 30-40-50- og langt innpå 60-tallet, kom i "uløkka" som det het. Mange ble sendt bort for å føde i dølgsmål for så å gi fra seg barnet sitt. Det var flere jordmødre på den tiden som tok i mot enslige gravide kvinner. Et av de mest sentrale stedene hvor kvinner kunne dra, vel å merke dersom de kunne betale for seg, var til Mysen. Der hadde jordmor Magnhild Lunder en fødestue i tilknytning til sitt eget hjem. I løpet av årene 1931-1957 tok hun imot flere hundre enslige gravide kvinner. De kom fra hele landet i god tid før de skulle føde. Lunder sørget for at kvinnene ble plassert rundt om på gårdene i bygda, hvor de fikk arbeide inntil fødselen nærmet seg. Betalingen var kun kost og losji, samt ofte harde og uverdige forhold. Mange ble grovt utnyttet. Da fødselen nærmet seg, ble de innkvartert hos jordmor Lunder, hvor fødselen fant sted. Mødrene fikk ikke se ansiktet på sitt nyfødte barn, men fikk noen ganger holde det en liten stund i armene sine like etter fødselen, før barnet ble brakt til sine adopsjonsforeldre. Magnhild Lunder hadde bestilling på mange barn og tjente gode penger på sitt foretak. Spesielt etter krigen stod par i kø for å få adoptere barn, dog ikke tyskerbarn, de var ikke populære. Det var selvsagt bare gifte par som kunne få adoptere. I tillegg til fødestuen på Mysen var Meyer inne på flere sentrale punkter i norsk adopsjonshistorie som blant annet;

De Castbergske barnelover som ble vedtatt i 1915 og som banet vei for likestilling mellom barn født i og utenfor ekteskap.

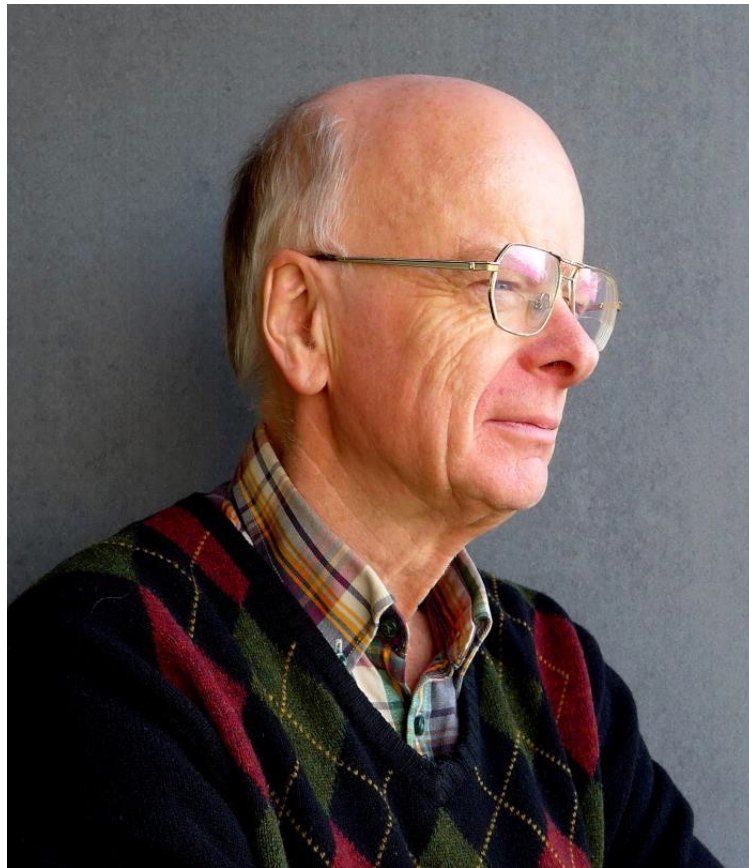
- Før siste krig, var det mindre stigmatiserende å få barn utenfor ekteskap, særlig blant arbeiderklassen, enn det var etter 1940 og fremover.
- Mange av de bortadopterte barna fikk det godt, men mange hadde en traumatisk oppvekst. Ca. 60% fikk problemer som voksne. Noen følte at de manglet "den genetiske linken". Det var som et "hull i sjelen" å bli forlatt av sin mor.

Arbeidet med å skrive boken *Mødre uten barn*, hadde, ifølge Meyer, vært en vanskelig prosess. Lite kildemateriale var tilgjengelig. Temaet, adopsjon av uekte barn, har vært så skambelagt, at svært få orket å snakke om hva de hadde opplevd. Han besøkte også flere av gårdene som hadde tatt imot kvinner, men også der ble han stort sett møtt med taushet. Kirkebøker ble saumfart og likeså magasinene Urd og Alle Kvinner. I disse magasinene var det ofte annonser om par som ønsket å adoptere et barn. Da boken kom ut i 2007, fikk den stor oppmerksomhet. Stortingsrepresentant Odd Einar Dørum henviste til boken da han på Stortinget tok til orde for at adopterte barn som hadde fått barndommen sin ødelagt, skulle få billighetserstatning. Boken banet også vei for at den ideelle organisasjonen *Adopterte* ble stiftet

En viktig bok med et tema som ikke må glemmes.

De som vokste opp etter 1970-tallet, kan vel nesten ikke forestille seg hvor vanskelig og skambelagt det kunne være for en ugift kvinne å bli gravid for 70-60 år siden. Dagens situasjon er så diametralt forskjellig. Nå kan man velge det meste, også hva gjelder å få et barn eller ikke. Selvbestemt abort har vi hatt siden 1979, å føde uten å være gift er helt akseptabelt, fryse ned egg for å føde senere er en valgmulighet, å være enslig mor eller som enslig få lov til å adoptere et barn, er også helt legitimt.

03.12. Trond Borgen: «Julemotiver i billedkunsten»

Jesu fødsel og jomfru Maria med barnet har vært kilder til billedmessige framstillinger helt siden veggmaleriene i de romerske katakombene. I sin forelesning vil Borgen vise og snakke om noen av kunsthistoriens vakreste malerier, og han tar oss med på en reise fra tidligkristen kunst, via middelalderen (bl.a. Giotto), renessansen (bl.a. Rafael, Leonardo) og barokken (bl.a. Guido Reni) og fram til modernismen (Emil Nolde). Her er Bibelens ord og katolske legender vevd sammen i kunstnerisk interessante motiver.

Trond Borgen (f. 1950 Stavanger) har vært aktiv som kunstkritiker siden 1979, i Stavanger Aftenblad fra 1984. Han har gitt ut en rekke kunstbøker, bl.a. to bøker om Lars Hertervig: Et indre eksil. Et essay om Lars Hertervigs papirarbeider (2005) og Lars Hertervig. Stavangerkunstneren (2024). Han har også kuratert flere kunstutstillinger som har vært vist ved en rekke institusjoner i Norge, og også i London, slik som den internasjonale utstillingen «Blind navigator – arven fra surrealismen», «Boxes: 8 Norwegian Artists» og «Utopia» med Einar Børresen som co-kurator. I perioden 1990 – 2010 holdt han en rekke forelesninger om modernisme og samtidskunst ved Universitetet i Stavanger og Royal Academy of Arts, London, og har også holdt mange foredrag om samtidskunst og kunsthistorie.